

Találkozásaim Keserü Ilonával¹

Sorsszerűség vagy véletlen?

Kétezer tavaszán teljesen gyanútlanul és romlatlanul érkeztem meg a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar festő szakának felvételi rostájára. A rutinos visszajárók hatalmas vásznai és művészallűrjei között kicsit szürkének éreztem magamat. A zirci művészeti gimnázium termékeny burkában összeállított bemutatkozó mappám lapjairól könnyűszerrel leolvashatók voltak túlmelegített előképeim, tele voltam hommage munkákkal. A nagy számú, főleg férfiakkal álló felvételi bizottságnak Ilona volt a mágnese. Én akkor láttam őt először, és erre nem vagyok büszke, de munkásságát sem ismertem akkor még közelebbről. Középiskolásként számomra az etalon a nyolcak és az aktivisták művészete volt, ebből adódóan a felvételi elbeszélgetésen is meglehetősen anakronisztikus festőket neveztem meg választott mestereimnek. Szerencsémre Keserü Ilona szintén szerette a múltat, és koránál fogva hidat képezett a felemlegetett festők és közöttem. Abban az időben az általam is nagyra tartott Fehér Lászlót említette szinte minden felvételiző kedvencének, én pedig Kmettyvel, Zifferrel, Perlott Csabával kezdtem a listámat. Ilonának tetszhetett a hosszan sorolt névsor, mert ahogy valamivel később figuratív festményein láttam, a magyar kubo-expresszionisták földszínekbe tört spektrumszínei és darabos ecsetkezelése felidézhető hagyományként jelen volt az ő festészeti apparátusában is.

Részemről tényleg nagy volt a vele kapcsolatos tájékozatlanság, ennek ellenére a bizottság szemszögéből pont úgy tűnhetett, mintha belőle készültem volna fel a biztosabb bejutás reményében. Ugyanis több tucat rajzot és két olajportrét is vittem magammal Ottlik Gézáról. Később vált számomra tényé, hogy Ilona és Ottlik milyen közeli barátságban voltak. Amikor megkérdezte, hogy miért Ottlikot festem, és olvastam-e tőle valamit, öntudatosan vágtam rá,

FÖLDESI BARNABÁS (1980) festőművész, pedagógus. Pécsen végzett Keserü Ilona tanítványaként. Rendszeresen publikál kritikákat is. Jelenleg Budapesten él és dolgozik.

1 Az írás eredetileg 2023-ban, Keserü Ilona 90. születésnapjára készült, amely akkor nem jelent végül meg. Itt a szerkesztett változata olvasható.

hogy semmit, csak tetszett az arca. Ráadásul pont azzal a színskálával festettem, amit a nagybányai neósok gyúrtak össze a magyar Barbizon földszíneiből és a francia fauve-ok megeresztett palettájából. Középiskolás éveimben már végig ezzel a fűtött kolorittal festettem, aminek legelső közvetítői számomra mégsem ők, hanem Bencze László negyvenes évekbeli expresszionista képei voltak. Bencze eggyel későbbi generációhoz tartozott, mint a nyolcak, és a harmin-cas években Dudaron élt a szülőfalumban. A legendáriuma és néhány murális műve hatott még, és gyerekként nem is ismertem festőművészt rajta kívül, még könyvből sem. Hatéves koromtól sorra másoltam a festményeit a szüleimnek dedikált kismonográfiájából, bár az iránta érzett rajongásom a szűkebb környezetemben lényegében visszhangtalan maradt. Természetesen azt is csak később tudtam meg, hogy Ilonának a Képzőművészeti Főiskolán 1952 és 1955 között Bencze volt a mestere, és ő is pont azokat a képeit szerette, amiket én gyerekként másoltam. Visszaemlékezésében később így nyilatkozott róla: „Eszembe jut Bencze László akkori működése, aki nekünk nagyon tetszett. Ott, a képek között döntöttük el kollégáimmal, barátaimmal, hogy legjobb lenne Bencze László osztályába kerülni majd a főiskolán, mert neki is ki voltak állítva azok a paraszt-asszony-témájú festményei, amiket Dudaron festett nem sokkal azelőtt. Egy kicsit Van Goghra emlékeztető stílusban festett. Színeket használt, és volt egyfajta hangvétele...” Ilona a főiskolás évek alatt első számú kedvence lett Bencze-nek, aki az ötvenes években szokásos tanári értekezleteken – a jegyzőkönyvek szerint – mindig megvédte tanítványát a vádaktól, miszerint a fiatal nő nem végez társadalmi munkát.

A végtére is sikeres felvételi után Ilona személyében így nemcsak egy nagy mestert nyertem, hanem a végigfestett gyermekkorom megértőjét is, a múlthoz kapcsolódás lehetőségét és annak szentesítőjét.

A „Kis Keserüsök”

Ilona 1983-tól tanított Pécsen, de 1990 után már csak a mesteriskolásokkal és a posztgraduális képzésben résztvevőkkel foglalkozott. Abban az évben, amikor bekerültem az egyetemre – nekünk legalábbis így mondták – Ilona hosszú kihagyás után szeretett volna újra a „kicsikkel” foglalkozni, és alapozó festészetet tanítani, talán a Bencze-osztály nosztalgiájából is. A felvételi után tehát néhány kitüntetett társammal hozzá kerültünk, és a főépület helyett a doktoranduszok épületében kaptunk műtermet. Ez a különutasság adott is egy kis respektust nekünk, nemcsak a velünk együtt kezdők, hanem a felsőbb évfolyamosok között is. Mi lettünk a „kis Keserüsök”.

A képzés első heteiben még a régi és hozott munkáinkat mutogattuk és beszélgettük át. Aztán feltűnővé vált, hogy alig-alig készülnek új munkák, csak néhány kisméretű vázlatra futotta mindenkinek. Ennek oka csak részben volt az új helyzetekben szokásos leblokkolás. Valójában a csapat nagy része kiköltekezte

magát az egyetemi becsekkolással, alig telt művészeti alapanyagokra. Ilona valahogy kiszedte ezt belőlünk, majd fogta a tanítványait, és a pécsi helyi járattal körbejárt velünk néhány háztartási boltot és a művészetellátót. Saját költségére bevásárolt nekünk, amiből létrehoztunk egy közös alapot. A műterméből még egy hatalmas tekercs kendervásznat is kaptunk, és onnantól tudtuk, nincsen több kifogás, dolgoznunk kell.

Ilona heti kétszer jött le hozzánk a Művészeti kartól néhány megállónyira levő Mogyorós közti műteremlakásából. Volt olyan, hogy délelőtt tíz órától délután négyig fel sem álltunk a képek mellől a konzultáció során. Nem mentünk ki a mosdóba sem, és bár korgott a gyomrunk, senki nem mozdult, amíg nem értünk a korrektúra végére. Láttuk, hogy Ilona nem kíméli magát, és azt is tudtuk, hogy amit elmond, azt nem fogja megismételni. Nemcsak az volt fontos, amit Ilona mondott, hanem az is, ahogy mondta. Ahogy válogatta a szavakat, hetven év történései és tanulságai mozdultak meg mögöttük. A képeinket nagyon hosszan tudta figyelni. Kérdezett a technikáról, az eljárásról, a szándékról. Több évre visszamenőleg emlékezett azokra a munkáinkra, amiket sikerültebeknek gondolt, és fel-felemlgette őket.

Mester és mentor

Keserü Ilona tanári értékét nemcsak önmagában látom, hanem abban a személyi és kórkörnyezetben, amitől nagyon is elütött. Az is ugyanolyan fontos volt, amit nem tett vagy nem mondott. Sokakkal ellentétben nem emlegette például, hogy találjuk meg a saját stílusunkat. Sem azt, hogy egyik képünknek hasonlítani kellene a másikra. Nem kérte tőlünk számon az akkor (is) unásig szajkózott korszerűséget sem. Azért tűnhet ez meglepőnek, mert Ilona abszolút bejárta a művészeti kánon minden szegletét, és folyamatos nyilvánosságot élvezett a művészeti életben. Nem feltételezem, hogy minket ettől szeretett volna megkímélni. Inkább a fiatalságot, a tanulmányi időt tartotta egy olyan kitüntetett időszaknak, amiről úgy gondolta, hogy megterheli a túl korai kialakulás vágya. A másolást és az előképek tudatosítását a művészi életút fontos állomásaként emlegette, és a festőket a többi művészeti ághoz képest később érő típusnak írta le. Értékelte a kísérletező kíváncsiságot, amit a természetes tájékozódás folyamatának látott, éppen ezért nem kért intellektuális indoklást egy-egy képünkhöz, de szerette, ha beszélünk róla.

Mikor elsőévesként a müncheni realisták közé szürkült Gyárfás Jenő egyik portréjának a felfedezésével jöttem vissza egy múzeumban töltött hétvégéről, azzal fogadott: „Gyárfás ecsetkezelésének van egy szexepilje”. Benczúr drapériáit látva: „összefut az ember szájában a nyál”. Jackson Pollock festészetét a réteskészítés közbeni szórás folyamatával rokonította.

A zenét a festészet fölé helyezte. A „kortárságot” nem emlegette, és nem kezelte sem különálló, sem világmegváltó kasztnak. Nem volt benne az a kronologikus

sznobizmus, ami a mait jobbnak tartja a tegnapiánál. Ezzel szemben sokkal inkább a festészet folytonosságát hangsúlyozta, a nagyokhoz és régiekhez mérte a művészetet. Teljesen önállósította magát a bevett művészettörténeti közhelyektől. A festészet szerteágazó családfájában ugyanolyan jelen idejű volt számára Velázquez, mint Korniss Dezső vagy Nádler István. Emellett sok kismesterről is nagy véleménye volt. Tőle hallottam először Vidovszky Béla enteriőrjéről, de a nem divatos Mácsait vagy Somogyi Győző festményeit is felemlegette, ha arra kanyarodott a beszélgetés.

A képeket úgy általában is tisztelte, még azokat is, amiket nem tartott művészetnek. Képes volt műveket kvalitásuktól függetlenül azok érzelmi, emberi és korlenyomat értéke miatt szeretni. Azt a szétválasztást is nála hallottam először, hogy esetében a portré nem művészeti produktum, hanem a portréalany mágikus birtokbavétele. Nem az életmű részeként festette meg Tandorit, Ottlikot és Ormos Ilonát, hanem személyes kötődés okán.

Gesztusok közlőről, távolról

2000-től 2003-ig, Ilona hetvenéves koráig voltam formálisan tanítványa, de búvópatakszerűen később is kapcsolatban maradtunk. Az ő külön meghívására vettem részt a 2007-es Színerő kurzuson, amit az akkori doktoranduszoknak szerveztek. Egy hétre tudtam a Bakonyból kiszakadni, meglehetősen nagy festészeti hátralékokkal. Anyag, vászon, tér volt bőven, nagy intenzitással neki is álltam párhuzamosan több nagyméretű képnek. Számomra azok a napok hónapokat pótoltak. Ilona be-bejött, örültünk egymásnak, de nem alakult ki komoly beszélgetés köztünk. Sokan dolgoztunk együtt, egymástól kellő távolságra a Zsolnay-gyár hatalmas hangárjában, így akkor is szemrevételezhette a készülő képeket, amikor az alkotójuk nem feltétlenül volt jelen. Aztán utolsó délelőtt megcsörrent a telefonom. Ilona volt az. Azt mondta, az egyik képeken komoly értékek vannak, de vannak részletek, amik megoldatlanok. Telefonon keresztül részletesen leírta, hogy a hat négyzetméteres képen milyen gesztusokat és színeket lát problémásnak. Ecsetméretekről és a gesztusok vállból való indításáról is beszéltünk közel fél órán keresztül. Látta a képem értékeit, és meg akarta menteni.

Néhány évvel a diploma után már javában tanítottam Zircen. Családom volt, és lakáshitelem. Kevés időm volt festeni és szakmailag is elszigeteltnek éreztem magamat. Kihasználva az alkalmat, hogy osztályfőnökként Pécsre mentünk a diákjaimmal kirándulni, egy óra erejéig fellátogattam hozzá a műtermébe. Érdeklődésére belementem zezzugos helyzetem ismertetésébe, mire azt mondta: „Ne aggódjon, magának a bőre alatt is festészet van!”, majd mielőtt eljöttem, kinyitott egy festékkel teli fiókot, és azt mondta, válogassak a kedvemre az olajtubusuk közül. Zavarban voltam, de a bátorításnak nem álltam ellen. Jó színeket választottam, némelyikkel még mindig festek.